

УДК 165.241+111.32+168

Стеценко В. І.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри теорії та історії культури, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), kafedra_kultury@mail.ru

Галуйко Р. М.,
кандидат філософських наук, асистент
кафедри Теорії та історії культури, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), kafedra_kultury@mail.ru

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ: ІСТОРИКО–ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ ПОГЛЯД

Мета дослідження – визначити, що розуміється в існуючій історико–філософській та релігійнознавчій літературі під змістом філософії екзистенціалізму, які ідейні джерела його теорії та внесок у неї найбільш відомих персоналії, включно з українським контекстом. Застосовані методи дослідження: принципи історизму та системності, загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, а також філософсько–антропологічний, герменевтичний та історико–компаративний методи. Розглянуто головні ідейні джерела та концептуальний зміст екзистенціалізму, його різновиди та персоналії, що їх репрезентують. Проаналізовано особливості осмислення цією «філософією існування» екзистенції та її структури. Досліджено методи та найважливіші категорії, що використовуються екзистенціалізмом у виступаючій проблемі людини та специфіці її існування. З'ясовано обґрунтованість його претензій на роль єдиної істинної «філософії людини ХХ ст.».

Ключові слова: екзистенція, екзистенціалізм, Dasein, час, темпоральність, ніщо, трансцендування.

Екзистенціалізм, або «філософія існування» (від лат. *existentia* – існування) – одна з найбільш особистісно орієнтованих філософських течій, що претендує на роль єдиної істинної «філософії людини ХХ ст.». Звідси той особливий інтерес до екзистенціалізму в історико–філософській літературі, численні публікації в якій присвячені дослідженню різноманітних аспектів його феномену. Спільним лейтмотивом цих розвідок є констатація того, що покоління інтелігенції, яке пережило першу світову війну, ця філософія зацікавила перш за все тим, що вона зосереджувала увагу на кризових ситуаціях у житті людини і людства, пробувала розглянути людину в умовах складних історичних випробувань [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 14; 15; 16; 17; 18; 19].

Водночас потребує свого продовження розгляд й порівняння того, що є спільного, а що відмінного в історико–філософських та релігійнознавчих публікаціях, присвячених осмисленню філософії екзистенціалізму так само як це стосується і необхідності продовження аналізу особливостей інтерпретації його ідей в творчості конкретних персоналії, репрезентуючи його. Звідси метою даної розвідки є спроба висвітлення сучасного історико–філософського та релігійнознавчого погляду на вищевказані проблеми.

Це тим більш важливо, враховуючи значення, яке відіграють головні категорії, поняття та методи екзистенціалізму в сучасній постмодерністській філософії. Хоча ідейні джерела екзистенціалізму в історико–філософській літературі традиційно вбачають ще у релігійно–містичному вченні данського християнського мислителя Сьорена К'єркегора (1813–1855), який у своїх творах першим сформулював поняття «екзистенція» – «внутрішнє» буття людини, що поступово переходить у її зовнішнє буття [7, с. 192; 18, с. 25–159; 19, с. 554–555]. Розглядаючи людину як «екзистенцію», він аналізує її «буттєву, онтологічну структуру», вводячи такі поняття, як «страх», «відчай», «рішучість» тощо, згодом розвинуті екзистенціалістами [9; 10; 11].

Тобто, К'єркегор шукає, підкреслює І. Бичко, не об'єктивну, а екзистенціальну істину [3, с. 44]. Заперечуючи об'єктивізм і раціоналізм, він здійснює вирішальний поворот до «прояснення» питомо гуманітарного, антропологічного стилю мислення. Тож недаремно, розмірковує А. Дахній, що саме К'єркегора оголошують ідейним предтечею екзистенціалізму, підставою чого є такі висунуті ним положення, як неподолана трагічність людського існування, абсолютна неповторність, унікальність людини, співвіднесеність екзистенції з трансценденцією, розвиток категорій страху, відчаю, вини, парадоксу, стрибка [6, с. 25]. По–суті, він був, характеризує С. К'єркегора Ліса Маккалу, одним із першопрохідців в «екзистенціалізації» філософії. Пройняте смутком усвідомлення руйнування «Я», внутрішньої ідентичності, індивідуальної цінності перебуває в самому центрі К'єркегорової битви за конкретного суб'єкта [7, с. 192].

Значно вплинули на формування та розвиток екзистенціалізму своєю особистісною орієнтацією, антропологічними вимірами свого концептуального змісту також «філософія життя» Вільгельма Дільтея (1833–1911) та Фрідріха Ніцше (1844–1900), почасти інтуїтивізм Анрі Бергсона (1859–1941), а надто – феноменологія німецького філософа Едмунда Гусерля (1859–1938). Особливо це стосується, як підкреслюється в історико–філософській літературі, основної ідеї феноменології – неможливості взаємного зведення і в той же час нерозривності свідомості і людського буття, що трансформувалась у теорію екзистенціалізму [15, с. 47–76, 77–107, 125–145, 280–318; 19, с. 40–41, 105, 128, 322, 505–506, 511–512, 554–555].

У підсумку свого розвитку в ХХ ст. екзистенціалізм склався як найбільш впливовий напрямок гуманістичної думки. Водночас особлива поширеність екзистенціалізму в інтелектуальних колах західноєвропейського суспільства, як відомо, була пов'язана з надзвичайною «різношерстістю» цієї філософської течії, існуванням у ній різноманітних напрямів і тенденцій, що нерідко суперечили одна одній. Одні екзистенціалісти виступали під прапором атеїзму, інші, навпаки, обґрунтовували релігійний світогляд. Звідси дослідники філософії екзистенціалізму розрізняють у ньому екзистенціалізм атеїстичний (Ж.–П. Сартр, А. Камю, С. Бовуар) і релігійний (К. Ясперс, Г. Марсель, М. Бубер, Р. Бульман, Е. Бруннер, Ф. Гогартен, П. Тілліх, Н. Аббаньяно, О. Больнов) [4, с. 198–211; 8, с. 6–9; 14, с. 32–33, 43–44, 106; 15, с. 5–7, 149–204, 246–279, 319–396; 19, с. 554–555].

Варто додати, що й в Україні у середовищі представників православної філософії «російського духовного Ренесансу» на поч. ХХ ст. склався такий його напрям, як філософія «нової релігійної свідомості», що значною мірою розроблявся під впливом європейського екзистенціалізму. У цьому контексті, як вважає І. Бичко, можна говорити про складання у підсумку специфічної Київської екзистенціально–гуманістичної школи російської православної філософії, ідейно–мислительним підґрунтям якої був синтез православ'я, екзистенціалізму та української ментальності [2, с. 29–52]. До її найбільш відомих представників належали Лев Шестов (Шварцман, 1866–1938) та Микола Бердяєв (1874–1948), які розробляли особливий варіант антропології та антроподицеї релігійного екзистенціалізму [15, с. 430–449; 16, с. 254–258; 17, с. 237–242].

Особливе місце в екзистенціалізмі займає фундаментальна онтологія одного з найвідоміших й найсуперечливіших філософів ХХ ст. Мартіна Гайдегера (1889–1976), яку важко однозначно віднести ні до релігійного, ні до атеїстичного екзистенціалізму [14, с. 362–363; 19, с. 528, 555]. На формування філософських поглядів цього німецького екзистенціаліста значний вплив мали ідеї Ріккєрта, Brentano, неосхоластики (суарезіанізму) католицизму, пізніше – феноменологічні викладки Гусерля та філософська антропологія Шелера. Це не могло не вплинути на еволюцію творчості Гайдегера, шлях якої згідно характеристики Беатрис Скордині пролягав від екзистенціально поданої філософії через феноменологічну зануреність до положень фундаментальної онтології [7, с. 78–80]. Остання у підсумку й стала гайдегеровою спробою відповіді на таке визначальне для екзистенціального вчення про людину питання, як, «що таке буття?» (буття людини) та які його структури (виміри), тобто – як воно «розкриває» себе?

Такі особливості ідейних джерел та складових екзистенціалізму, не зважаючи на всебічне висвітлення його змісту в історико-філософській літературі, все ж вимагають продовження дослідження обґрунтованості претензій екзистенціалістів на витлумачення свого філософування як єдиної істинної «філософії людини». Цьому, на нашу думку, сприяє аналіз специфіки осмислення представниками даного філософського напрямку самої екзистенції як способу буття (існування) людської особистості та її структур. Власне, це і складає мету даної розвідки.

Безумовно, інтерес філософії екзистенціалізму до проблем людського буття не є випадковим. Його прибічники вважають, що катастрофічні події новітньої історії оголили нестійкість, слабкість, кінцевість людського існування, усвідомленість власної смертності й недосконалість [8, с. 4–19; 14, с. 106; 15, с. 5–46; 19, с. 555].

Не дивно, що, виходячи з таких антропологічно-онтологічних засад своєї філософії, представники екзистенціалізму зосередили свою увагу на питаннях провини, рішення та вибору, ставлення людини до свободи та відповідальності, до смерті як найпотаємнішої суті людського існування та часу як характеристики людського буття. Основними проблемами антропологічного виміру, які з'ясовуються екзистенціалізмом, є також конкретність людського існування, діалог Я–Ти, проблеми темпоральності, трансцендування, співвідношення особистості і суспільства, відчуження, спілкування [8, с. 19–61; 14, с. 106; 15, с. 77–107, 125–204, 280–318; 19, с. 555].

Наша теорія, підкреслював французький письменник і філософ Жан-Поль Сартр (1905–1980), характеризує антропологічно-гуманістичні виміри екзистенціалізму, єдина теорія, яка надає людині гідності, єдина теорія, яка не робить із неї об'єкта [15, с. 246–247]. Екзистенціалізм прагне досягнути буття як повну нерозчленовану цілісність суб'єкта і об'єкта. Він стверджує буття як безпосередню даність людського існування, як «екзистенцію», що означає спосіб буття людської особистості, ототожнений з її іманентними переживаннями, актами свідомості людини, й оголошений первинним у структурі буття [14, с. 106; 15, с. 47–76, 125–148, 280–318; 19, с. 555].

Саме в такому значенні термін «екзистенція» вперше був використаний К'єркегором і саме це його значення стало визначальним для антропологічних вимірів теорії екзистенціалізму. Згідно останньої, екзистенція являє собою серцевину людського «Я», завдяки якій «Я» виступає не просто як окремий емпіричний індивід і не як «мислячий розум» (у класичній раціоналістичній філософії Нового часу), тобто як щось всезагальне (загальнолюдське), а саме як конкретна неповторна особистість. Людське існування в контексті екзистенціалізму тлумачиться як щось безпосереднє, як той принцип, який долає традиційне (для класичної філософії) розмежування суб'єкта і об'єкта [14, с. 106; 15, с. 47–76, 125–245; 280–318; 19, с. 555–556].

Для того, щоб описати структури екзистенції, філософи-екзистенціалісти зверталися до феноменологічного методу Е. Гусерля. Так, відомий французький феноменолог і творець оригінальної версії екзистенціалізму Моріс Мерло-Понті (1908–1961) у своєму есе «Око і дух» ставить парадоксальне (й водночас характерне для феноменологічного методу екзистенціалізму завдання – побачити видиме, осмислити смислоутворення, уявити саме уявлення у всій динаміці їх існування в просторі і часі, тобто в бутті [13, с. 9–57].

Проблема часу не випадково стала предметом спеціального аналізу у найважливіших дослідженнях європейського екзистенціалізму, насамперед таких, як відомі праці М. Гайдегера «Буття і час» та Ж.-П. Сартра «Буття і ніщо» [21; 22]. Зокрема, у філософії Гайдегера категорії, що відносяться до специфічного людського способу буття – екзистенції («екзистенціали»), необхідно вводяться через час. «Екзистенціали», згідно цієї точки зору, коріняться зовсім в іншій сфері, ніж сфера фізичного, біологічного чи соціального. Всі явища, що стосуються людського буття-«існування», складають галузь так званого «онтологічного», яке протиставляється об'єктивному, «предметному» світу, або «онтичному». А онтологічне як буття, у свою чергу, безпосередньо пов'язане з часом (часовістю) свого існування та його межею – кінцем (кінцевістю), або «ніщо» [8, с. 6–7]. Екзистенція, вважали Гайдеггер і Сартр, є буттям, яке спрямоване до «ніщо» і яке усвідомлює цю свою кінцевість [15, с. 108–124].

Визнаючи екзистенцію через її скінченність, екзистенціалісти, відтак, тлумачать її як «часовість», реальною точкою відрахунку якої є смерть. Тому саме час, вважає Гайдеггер, є найсуттєвішою характеристикою буття, оскільки люди сприймають себе в часі й приречені вмерти [7, с. 79]. Отже, на думку Гайдегера, «справжність» людини немислима без усвідомлення нею часу, тому що час є форма прояву і, суворо кажучи, спосіб існування людської свідомості. При найближчому розгляді виявляється, що саме свідомість, «Я», виявляється базисом часу. А оскільки повсякденному мисленню, не здатному осягнути власні глибини, час уявляється чимось зовнішнім і чужим, Гайдеггер онтологічне (буття) характеризує не через час взагалі, а через час людського існування – «часовість» («темпоральність»), яка розуміється ним як своєрідний «вихід-із-себе» мислячого суб'єкта [8, с. 7]. Як пише Гайдеггер: «Часовість є від самого початку «вихід-із-себе» в себе і для себе самого» [21, с. 329].

Неважко побачити, як справедливо зауважує А. Каримський, що час в екзистенціалізмі розуміється

суб'єктивно-ідеалістично [8, с. 7]. Згідно Гайдеггера, так звані модулі часу – минуле, сучасне, майбутнє – суть не що інше, як зв'язані між собою форми «виходу-із-себе», або екстатичності, часовості. Остання у Гайдеггера – онтологічна база існування людини (екзистенції) і структура «турботи» як особливо важливого «екзистенціала». Саме в турботі (*Sorge*), тобто в нашій стурбованості (заангажованості) проблемами світу, об'єктів та інших людей буття розкриває себе [21, с. 246–329].

Фізичний час для Гайдеггера є вторинним, він виводиться з часовості. У книзі «Буття і час» проголошується парадоксальна думка, що минуле, сучасне і майбутнє – тотожні. Ця думка є абсурдною щодо фізичного часу, але вона цілком правомірна і змістовна, вважає М. Гайдеггер, щодо часу людського існування – часовості. Три модулі часу (минуле, сучасне, майбутнє) є лише трьома структурними формами існування людини (екзистенції). Водночас людині притаманне дійсне існування лише в тому випадку, коли панівною формою є майбутнє як головний модус часу, основа всіх інших, оскільки такі головні риси людського існування, як вибір, проект, турбота, смерть тощо, так чи інакше зв'язані з майбутнім [21, с. 246–329]. Майбутнє, яке реальне у сучасному, є властивістю дійсного («справжнього») існування (у гайдеггерівській термінології, *Dasein*, що протистойть стану не дійсного – «не справжнього», безособистісного існування – *Man*), воно онтологічне [8, с. 30–31].

Все це повною мірою стосується і смерті, яка не відокремлена від життя суб'єкта, що зацікавлено відноситься до свого існування. «Смерть у самому широкому сенсі слова є феномен життя», – вважає М. Гайдеггер [21, с. 246]. Для людини смерть є завжди екзистенціальною, оскільки вона для людини завжди можлива. Через усвідомлення такої можливості смерті людина усвідомлює своє існування як буття-до-смерті і набуває таку властивість дійсного («справжнього») існування, як турботу. Онтологічний сенс турботи, згідно із Гайдеггером, і є часовістю. Турбота ж починається з передчуття (антиципації) можливості смерті і викликаной цим рішучості, як наслідку усвідомлення такої можливості. Отже, дійсне («справжнє») існування у Гайдеггера знаходить свій вираз в «антиципаторській рішучості», основою якої є відкрита тепер людині реальність майбутнього. Таким чином, автентичність (тотожність собі) неможлива в «течії» об'єктивного (фізичного) часу, вона можлива лише в людському існуванні, яке генерується антиципацією смерті, турботою, страхом, тобто – у часовості. А основою і вихідною формою часовості є саме майбутнє [8, с. 32–33]. В силу цього первинним є майбутнє, а сучасне і минуле – похідні від нього. Як пише Гайдеггер: «Дійсна часовість від самого початку визирає з майбутнього...» [21, с. 329].

Як і у Гайдеггера, первинним (по відношенню до фізичного часу) у Ж.-П. Сартра виступає часовість («темпоральність»). У своїй книзі «Буття і ніщо» Сартр надає виключного значення здатності людини відцуратися від «об'єктивного» (фізичного) часу буття і увійти в поле людського існування, або в «ніщо», в якому відкривається і таємниця часу, і сенс свободи. На його думку, природного, «об'єктивного» часу взагалі не існує, час існує через нашу свідомість і в рамках людської діяльності. Відповідно до

цього Сартр радикально вирішує проблему минулого: якщо час не є існуючою поза людиною «течією», в якій можна було б реально відокремити те, що було, від того, що є, минулого взагалі не існує [22, с. 88]. Тобто, Сартр вважає, що природний (фізичний) світ існує лише в сучасному, у ньому немає минулого, яке набуває сенсу тільки через людську пам'ять.

На думку Сартра, «минуле» в якості певного результату дій і процесів, що мали місце, до яких суб'єкт байдужий, є всього лише «фактуальною дійсністю», яка не має реального зв'язку з іншою «фактуальною даністю» – сучасним. Тому у світі речей час відсутній, в такому світі і сама людина просто «річ», або, в термінології Сартра, «буття-в-собі». Це становище змінюється, коли людина з «буття-в-собі» перетворюється в усвідомлююче себе існування – «буття-для-себе». Тоді пробуджена самосвідомість може подолати байдуже ставлення людини до минулого, що й знаходить свій вираз в сартрівській тезі «людина є своє минуле». Однак, це не «речове» (об'єктивне, фізичне), а суб'єктивне, екзистенціальне минуле [8, с. 38–39]. В якості властивості свідомості минуле парадоксальне, продовжує Сартр. З одного боку, пише він, я не сприймаю себе без минулого, оскільки я є тим, ким став, і в цьому сенсі я є своє минуле. З іншого боку, моє минуле може існувати тільки у формі «я є», тобто в сучасності. Вирішення цього парадоксу зводиться Сартром до наступного пояснення. Я – вільна істота. Моя свобода знаходить вираз у виборі та відповідальності за свій вибір. Останній визначається метою, яку я ставлю, тобто моїм проектом, майбутнім, а виходячи у майбутнє, ми сучасне перетворюємо у минуле. Тому «якість минулого виходить з мого сучасного вибору майбутнього», – висновує Сартр [22, с. 473].

Ще одним важливим визначенням екзистенції є трансцендування, тобто вихід за свої межі. Проте поняття «трансцендентне» розглядається представниками екзистенціалізму неоднозначно. З точки зору Сартра і Камю, трансценденція є «ніщо», яке виступає як найглибша таємниця екзистенції [15, с. 119–122]. А Ясперс і Марсель визнають реальність трансцендентного, пов'язуючи з ним життя і долю людини [12, с. 111–115, 170–197; 15, с. 105–107]. Таке неоднозначне тлумачення трансцендентного й дає змогу дослідникам виділяти два основних напрямки в екзистенціалізмі: релігійний (Г. Марсель, К. Ясперс та ін.) та атеїстичний (Ж.-П. Сартр, А. Камю) [14, с. 106; 15, с. 6–7; 19, с. 554–555].

Зокрема, трансцендування мислиться представником французького католицького екзистенціалізму Габріелем Марселем (1889–1973) як акт, завдяки якому людина здатна покинути межі свого замкнутого, егоїстичного «Я», або як «схоплення мене Богом». При цьому Божественне в людині реально існує лише в акті її віри [12, с. 31–46, 96–110, 137–142]. А німецький філософ-екзистенціаліст Карл Ясперс (1883–1969) вчення про трансценденцію і трансцендування розглядає як теоретичне підґрунтя для створення сучасного варіанту «комунікації людини з Богом» [12, с. 170–197; 15, с. 106–107].

У свою чергу Микола Бердяєв подолання глибокої кризи сучасного людства, вбачав у трансцендуванні як знищенні всіх перегородок між суб'єктом (людиною) та об'єктом (Богом–Абсолютом). Бердяєв стверджує, що «перше одкровення» Бога–Отця (Старий Заповіт) і «друге одкровення» Бога–Сина (Новий Заповіт) ще залишали

Бога «трансцендентним» (потойбічним) людині. Тому «третє одкровення»... «має здійснити сама людина, що живе в душі, здійснити вільним, творчим актом» [1, с. 101].

Атеїстичний екзистенціалізм, на думку Ж.-П. Сартра, є значно послідовнішим. Він вчить, що навіть, коли Бога немає, то все ж є, принаймні, одне – буття, яким є людина, людська реальність. Цим атеїстичний екзистенціалізм віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї повну відповідальність за існування. Тим самим атеїстичний екзистенціалізм проводить важливу ідею індивідуальної відповідальності людини за все, що відбувається з нею та іншими людьми, тобто – за людське буття [22, с. 473, 529].

Як бачимо, концептуальний зміст екзистенціалізму свідчить, що це дійсно один з найбільш людиновимірних, особистісно орієнтованих напрямів сучасної філософської думки, який прагне пояснити сутність людини у нерозривній єдності з усіма структурами її екзистенції. Гуманістичний потенціал екзистенціалізму незалежно від свого релігійного чи атеїстичного контексту утверджує людину як самодостатню особистість.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. – М.: ООО Изд-во АСТ; Харьков: Фолио, 2004. – 678 с.
2. Бичко І. В. Київська школа екзистенції філософії // Метаморфози свободи: спадщина Бердяєва у сучасному дискурсі (до 125-річчя з дня народження М. О. Бердяєва); Український часопис російської філософії. Вісник Товариства російської філософії при Українському філософському фонді. – К.: Вид. ПАРАПАН. – 2003. – Вип.1. – С.29–52.
3. Бичко І. Сьорен К'єркегор і Микола Гоголь: екзистенціальні паралелі мислення // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука, Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи (Львівський державний університет ім. І. Франка, 26–27 листопада 1997), переклади і документальні матеріали. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С.36–49.
4. Визгин В. П. Філософія надєжди Габриєля Марселя // Марсель Габриєль. Опыт конкретной философии / Пер. с фр. В. П. Большакова и В. П. Визгина; общ. ред., послесл. и примеч. В. П. Визгина. – М.: Республика, 2004. – С.198–211.
5. Вільчинська С. Антропологічні розвідки Сьорена К'єркегора та Памфіла Юркевича: аналогії і паралелі // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука, Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи (Львівський державний університет ім. І. Франка, 26–27 листопада 1997), переклади і документальні матеріали. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С.50–62.
6. Дахній А. Людина ХХ століття крізь призму філософії Сьорена К'єркегора // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука, Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи (Львівський державний університет ім. І. Франка, 26–27 листопада 1997), переклади і документальні матеріали. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С.25–29.
7. Энциклопедия постмодернизма / За ред. Ч. Е. Вилквиста та В. Е. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
8. Каримский А. М. Антиисторизм «философии существования». – М.: Знание, 1980. – 64 с.
9. Кьєркегор С. Заключительное ненаучное послесловие к «Философским крохам» [Текст]: пер. с дат. яз. Н. Исаевой и С. Исаева / Сьорен Кьєркегор. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 680 с.
10. Кьєркегор С. Наслаждение и долг [Текст] / С. Кьєркегор. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1998. – 416 с.
11. Кьєркегор С. Страх и трепет [Текст]: пер. с дат. / С. Кьєркегор. – М.: Республика, 1993. – 383 с.

12. Марсель Габриэль. Опыт конкретной философии / Пер. с фр. В. П. Большакова и В. П. Визгина; общ. ред., послесл. и примеч. В. П. Визгина. – М.: Республика, 2004. – 224 с.
13. Мерло-Понти М. Око и дух / Пер. с фр., предисл. и коммент. А. В. Густыря. – М.: Искусство, 1992. – 63 с. – ISBN 5-210-02206-4.
14. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 393 с.
15. Современный экзистенциализм. Критические очерки / Ред. кол. Л. Н. Митрохин, А. Г. Мысливченко, Т. И. Ойзерман (рук. авт. кол.) – М.: Мысль, 1966. – 567 с.
16. Тімченко О. Теософія М. Бердяєва та сучасність // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2006 рік. Кн. II. – Львів: Логос, 2006. – С.254–258.
17. Тімченко О. Християнський світогляд як метод пізнання світу (на матеріалах духовної спадщини М. Бердяєва) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2007 рік. Кн. II. – Львів: Логос, 2007. – С.237–242.
18. Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука, Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи (Львівський державний університет ім. І. Франка, 26–27 листопада 1997), переклади і документальні матеріали. – Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – 197 с.
19. Философский словарь / Под. ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
20. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Время и бытие. – М.: Мысль, 1993. – С.195–204.
21. Heidegger M. Sein und Zeit. – Halle, 1931. – 440 s.
22. Sartre J.-P. Being and Nothingness. – N.Y., 1965. – 560 p.

References

1. Berd'aev N. A. Smysl tvorchestva: Opyt opravdaniya cheloveka / N. A. Berd'aev. – M.: ООО Izd-vo AST; Har'kov: Folio, 2004. – 678 s.
2. Bychko I. Kyiv's'ka schkola ekzystenciji filosofiji // Metamorfozy svobody: spadchyna Berg'ajeva u suchasnomy dyskursi // Ukrain's'kyi chasopys rosiyskoji filosofiji. – K., 2003. – S.29–52.
3. Bychko I. S'oren K'jerkegor i Mykola Berd'ajev: ekzystenčial'ni paraleli mysljenja. – L'viv, 1998. – S.36–49.
4. Vizgin V. P. Filosofija nadezdy Gabriel'a Marsel'a // Opyt konkretnoj filosofiji. – M., 2004. – S.198–211.
5. Vil'čynska S. Antropologični rozvidky S'orene K'jerkegora ta Pamfila Jurkevycha: analogiji i paraleli. – L'viv, 1998. – S.50–62.
6. Dakhnij A. Ljudyna XX stolitja kriz' pryzmu filosofiji S'orena K'jerkegora. – L'viv, 1998. – S.25–29.
7. Encyklopedija postmodernizmu / za red. Ch. Vinkvista ta V. Tejlora. – K., 2003. – 503 s.
8. Karymskij A. M. Antiistorizm «filosofiji suchestvovanija». – M.: Znaniye, 1980. – 64 s.
9. K'jerkegor S. Zakluchitel'noje nenauchnoje posleslovije k «Filosofskim krocham» / perevod s dats. jazyka N. Isaevoy. – SPb., 2005. – 680 s.
10. K'jerkegor S. Naslagdenije i dolg. – Rostov-na-Donu, 1998. – 416 s.
11. K'jerkegor S. Strach i trepet. – M., 1993. – 383 s.
12. Marsel' G. Opyt kokretnoj filosofiji / perevod s fr. V. P. Bol'chakova i V. Vizgina. – M., 2004. – 224 s.
13. Merlo-Ponti M. Oco i duch / per. s franc. A. Gustur'a. – M., 1992. – 63 s.
14. Religieznavchij slovnyk / za red. A. Kolodnogo i B. Lobovyka. – K., 1996. – 393 s.
15. Sovremennij ekzystencijalizm. Kritičeskije očerki / red. L. Mitrochin. – M.: Mysl', 1966. – 567 s.
16. Timchenko O. Teosofija M. Berd'ajeva ta suchasnist' // Istorija religij v Ukraini. – L'viv, 2006. – S.254–258.
17. Timchenko O. Chrystyjans'kij svitoglad jak metod piznanja svitu // Istorija religij v Ukraini. – L'viv, 2007. – S.237–242.
18. Ukrainka K'jerkegoriana. Dopovidi miznarodnogo seminaru, prysvachenogo pamjati Grygorija Malanchuka. – L'viv, 1998. – 197 s.
19. Filosofskij slovar' / pod red. I. Frolova. – M.: Politizdat, 1987. – 590 s.
20. Hajdeger M. Pis'mo o gumanizme // Vremja i bytije. – M.: Mysl', 1993. – S.195–204.
21. Heidegger M. Sein und Zeit. – Halle, 1931. – 440 s.
22. Sartre J.-P. Being and Nothingness. – N.Y., 1965. – 560 p.

Stetsenko V. I., candidate of philosophical sciences, associate professor, assistant professor of the department of theory and history of culture, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), kafedra_kultury@mail.ru

Galuiiko R. M., candidate of philosophical sciences, assistant of the department of theory and history of culture, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), kafedra_kultury@mail.ru

Existentialism: historical–philosophical and religious view

The aim – to define what is understood in the current historical–philosophical and theological literature as the meaning of the philosophy of existentialism, which ideological sources of his contribution to the theory and its most famous personalities, including Ukrainian context. Applicable methods: principles of historicism and systematic, general methods of analysis, synthesis, generalization, and philosophical and anthropological, hermeneutic, historical and comparative methods. The article considers main ideological sources and conceptual essence of existentialism, its subtypes and representatives. The author analyses the peculiarities of rethinking of existence and its structures by this philosophy. Methods and most important categories used by existentialism in treating the problem of a man and peculiarities of its existence have been investigated. The grounds of its claims to the role of a single truthful «philosophy of a man of the 20th c.» have been cleared out.

Keywords: existence, Existentialism, Dasein, time, temporality, nothing, transcending.

Стеценко В. І., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри Теорії і історії культури, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), kafedra_kultury@mail.ru

Галуїко Р. М., кандидат філософських наук, асистент кафедри теорії і історії культури, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), kafedra_kultury@mail.ru

Экзистенциализм: историко–философский и религиозный взгляд

Цель исследования – определить, что понимается в существующей историко–философской и религиозной литературе под содержанием философии экзистенциализма, какие идейные источники его теории и вклад в нее наиболее известные персоналий, включительно с украинским контекстом. Используемые методы исследования: принципы историзма и системности, общенаучные методы анализа, синтеза, обобщения, а также философско–антропологический, герменевтический и историко–компаративный методы. Рассмотрены главные идейные источники и концептуальное содержание экзистенциализма, его разновидности и персоналии, что их репрезентируют. Проанализированы особенности осмысления этой «философии существования» экзистенции и ее структур. Исследованы методы и наиболее важные категории, используемые экзистенциализмом в интерпретации проблемы человека и специфики его существования. Выявлено обоснованность его претензий на роль единственно истинной «философии человека XX в.».

Ключевые слова: экзистенция, экзистенциализм, Dasein, время, темпоральность, ничто, трансцендирование.

* * *

УДК 392(477.85/.87)

Горбань Р. А., кандидат філософських наук, доцент, Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв (Україна, Косів), sv@diss.kiev.ua

ДИАЛЕКТИКА МИФОЛОГИЧНОГО ТА РЕЛІГІЙНОГО В ГУЦУЛЬСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Досліджено діалектичну взаємодію міфологічного та релігійного в гуцульській культурі. Проаналізовано та систематизовано теоретичні матеріали з міфологічного та релігійного світогляду гуцулів. Визначено поняття «діалектики» та «міфу». Наведені основні сакральні символи, які відображають релігійні та міфологічні уявлення гуцулів. Відзначено традиційні уявлення гуцулів щодо обрядовості як втілення релігійних та міфологічних символів. Діалектика міфологічного та релігійного базується на зверненні до відомих образів, асоціацій. Найчастіше такими образами виступають боги та християнські біблійні постаті (Пречиста, Ісус Христос). Результати показують, що особливе значення для сучасного релігійного досвіду гуцулів мають прадавні культу тоtemізму й аніmalізму, які передбачали сакралізацію тварин, предметів тощо. Таким чином, тоtemізм та аніmalізм визначаються як головні фактори міфологічного впливу на формування сучасного релігійного світогляду гуцулів.

Ключові слова: діалектика, міф, релігія, українці, Гуцульщина, гуцули, культура, образ, надприродне, сакральне, вірування.

Культура як символ–знакова система виступає способом кодифікації знань людини про оточуючий світ. Компоненти культурного світобачення українського народу формувались під впливом історичних подій, язичницьких та християнських вірувань тощо, які знайшли відображення в етнокультурних реаліях та міфології. Особливий інтерес представляє діалектика міфологічного та релігійного в українській культурі, оскільки прийняття християнства істотно вплинуло на моральні цінності українців, на їх традиції та звичаї. Релігійний світогляд українців об'єднує в собі, в першу чергу, погляди на мораль людини, по–друге, відображає християнські традиції, закріплені у релігійних святах та обрядах.

Проблеми міфологічного світогляду в культурі українців досліджені в роботах таких науковців: Ю. Буйських аналізує систему традиційних міфологічних вірувань та уявлень гуцулів в реаліях сучасного життя [3], В. Гнатюк досліджує особливості української міфології, а також основні класифікації міфологічних істот [8], Т. С. Голіченко аналізує витоки та зв'язок слов'янської міфології з античною культурою [9], Р. Ф. Кайндль досліджує народні перекази і звичаї в житті гуцулів [16], А. Сагайдак аналізує вплив язичницьких вірувань на формування української міфології [28], І. Г. Чеховський досліджує особливості демонологічних вірувань і народний календар українців Карпатського регіону [34] та ін.

Релігійні аспекти української культури розглядалися в монографії М. Гримич. Дослідниця аналізує специфіку традиційного світогляду та етнопсихологічні константи українців [10]; Г. Ловмянський досліджує роль і місце релігії та причини її занепаду VI–XII ст. [19], М. Маєрчик досліджує бінарну семантичну опозицію «тут» і «там» в конструванні візії потойбічного світу [20], О. О. Коваль аналізує язичницькі вірування слов'ян в аспекті трансформації під впливом прийняття християнства Київською Руссю [17], І. І. Огієнко досліджує особливості дохристиянських вірувань українського народу в історико–релігійній перспективі [23, с. 158–161] та ін.

Дослідженням зв'язку релігії та міфології в культурі присвячені роботи багатьох науковців: В. Батор досліджує релігієзнавчі витоки міфології угорського народу. Науковець аналізує міфологічні уявлення в культурі цього народу, які збереглися в історично–культурних реаліях і покладені в основу релігійних вірувань [2], Л. Г. Мушкетик досліджує сприйняття людини у народній казці Українських Карпат, зокрема автор аналізує такі основні релігійні уявлення в житті людини, як фатум/доля, життя і смерть [21], М. Саведчук досліджує релігійний концепт «суїцид» у віруваннях українців–мешканців Карпат. Автор аналізує міфологічні образи потопельників, потерчат та ін. як відображення міфологічно–релігійного світобачення гуцулів [27] та ін.

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням інтересу до взаємодії різних течій та факторів розвитку української культури. Зокрема, виявлення зв'язку між міфологією та релігією дасть можливість виявити підґрунтя для образів, властивих для гуцульської обрядовості, ритуалів, релігійного світобачення та ін.

Метою статті є дослідження діалектики міфологічного та релігійного в гуцульській культурі. В цілях дослідження необхідно виявити спільні образи, символи та реалії, які